

دانشگاه فرهنگیان
دوفصلنامه علمی
نظریه و عمل در تربیت معلمان
سال نهم، شماره شانزدهم، پاییز و زمستان ۱۴۰۲

شناسایی ویژگی‌های فردی و تخصصی معلمان دوره ابتدایی برای تدریس در شرایط بحرانی (مورد مطالعه: شرایط بحرانی کووید-۱۹)

محمدحسین زارعی^۱

چکیده

هدف از پژوهش حاضر شناسایی ویژگی‌های فردی و تخصصی موردنیاز معلمان برای تدریس در شرایط بحرانی کووید-۱۹ است. این پژوهش کاربردی از نوع کیفی با رویکرد پدیدارشناسانه است. جامعه پژوهش را معلمان مقطع ابتدایی استان فارس در سال ۱۴۰۱ تشکیل می‌دهند که نمونه پژوهش به روش هدف‌مند از نوع گلوله‌برفی انتخاب شدند. معیار انتخاب نمونه، اشباع داده‌ها بود که پس از اجرای ۲۷ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با معلمان داده‌ها به اشباع رسید. داده‌ها در نرم‌افزار مکس کیودا ۲۰۲۰ به روش تحلیل محتوا تجزیه و تحلیل شدند که شامل ۶۲ کدباز، ۹ کد محوری و ۱ کد گزینشی است. روایی و اصالت داده‌ها توسط سه نفر از متخصصان تعلیم و تربیت و دو نفر از معلمان باتجربه تأیید شد. بررسی نتایج نشان داد که مهم‌ترین ویژگی‌ها و توانایی‌هایی که معلمان باید در این شرایط دارا باشند شامل، سواد رسانه‌ای با ۸ کد، تعاملات با ۷ کد، توانایی تحلیل موقعیت با ۷ کد، علاقه و انگیزه با ۷ کد، اجرای ارزشیابی کارآمد با ۶ کد، دانش با ۴ کد، مدیریت با ۴ کد، نگرش و آگاهی با ۱۰ کد و توانایی و مهارت با ۹ کد، است.

کلیدواژه‌ها: تدریس، ویژگی‌های فردی معلمان، ویژگی‌های تخصصی معلمان، شرایط بحرانی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۶/۱۴

۱. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Mhzarei@pnu.ac.ir

۱. مقدمه

بیماری کووید-۱۹ یکی از بزرگ‌ترین چالش‌هایی است که تاکنون سیستم جهانی با آن روبرو شده است. همه‌گیری کرونا شرایطی را رقم زد که تمام زیرساخت‌های کشورهای را تحت تأثیر قرار داد و سیستم آموزش را دگرگون ساخت. هرگز این مسئله قابل درک نبود که رویدادی مانند کووید - ۱۹ بتواند آینده جوامع را تغییر دهد و اینکه تجربه‌اندوزی و آموختن از این دوران چقدر مهم است. کووید - ۱۹ فرصتی بی‌نظیر برای تجدیدنظر در آموزش است. این بیماری موجب به چالش کشیدن و زیرسؤال بردن هنجارها و عادات قبل از کرونا و برجسته‌کردن نیاز به نوآوری در آموزش شده است (Zhao, 2020)؛ (Woolliscroft, 2020). علاوه بر این، نوآوری‌ها فرصتی را برای معلمان فراهم کرد تا از فناوری در جهت توسعه برنامه درسی استفاده کنند. معلمان امروز هم‌زمان در عصر انقلاب صنعتی ۴ و عصر کرونا زندگی می‌کنند که محرک اصلی آن‌ها فناوری اطلاعات و ارتباطات است؛ با این تفاوت که در عصر انقلاب صنعتی ۴ تکنولوژی و فناوری در طول زمان وارد دنیای آموزش شده اما در عصر کرونا فناوری تکنولوژی یک‌شبه وارد سیستم آموزشی کشورها شد. برای زیستن با کیفیت در این عصر به صلاحیت‌های خاصی نیاز است و اگر بخواهیم هوشمندانه عمل کنیم باید از فرصت‌های جدیدی که این بحران در این شرایط سخت برایمان فراهم ساخته به‌خوبی استفاده کنیم.

این بیماری همه‌گیر شیوه نگاه به آموزش را به‌ویژه در پایه‌های ابتدایی بازسازی کرد (Ferdig & et al, 2020). معلمان باید به این درک رسیده باشند که آموزش در این شرایط به مجموعه‌ای از مهارت‌ها، ابزارها و شیوه‌های تدریس و ارزیابی خاص خود احتیاج دارد و بر روی آماده‌سازی خود در این شرایط تمرکز کنند. آن‌ها باید از مرییان آموزش ضمن خدمت بخواهند تا این مهارت‌ها را توسعه داده و آگاهی آن‌ها را افزایش دهند (Tyrosvoutis, 2021)؛ چرا که تدریس به‌وسیله فناوری به مهارت‌های فناوری، زیرساخت‌های نهادی، زمان و تلاش زیادی نیاز دارد و چیزی بیش از سخنرانی و ارسال اسلاید برای فراگیران است (Woolliscroft, 2020). تحقیقات نشان داده است که معلمان با اعتمادبه‌نفس و مهارت‌های فناوری آموزشی، توانایی بیشتری در گنجاندن ابزارهای فناوری و انواع شیوه‌های تدریس در فرایند تدریس دارند (Fuller & et al, 2020) معلمان در آموزش از راه دور به‌عنوان یک طراح و مجری یادگیری، از

انواع مدل‌ها، روش‌ها، استراتژی‌ها و تکنیک‌ها می‌توانند استفاده کنند و طبق ترجیحات شخص معلم در جهت تنظیم یادگیری فراگیران می‌توانند آموزش‌های هم‌زمان و ناهم‌زمان را به صورت ترکیبی به کار برند (Verawardina & et al, 2020). با این وجود بسیاری از تحقیقات توصیه می‌کنند از زمان، به جای انجام سخنرانی و ارسال اسلاید، برای فعالیت‌های تعاملی و آموزش هم‌زمان استفاده گردد. چرا که آموزش هم‌زمان دو مزیت دارد اول اینکه به سرعت می‌توان به سؤالات دانش‌آموزان پاسخ داد و یادگیری فردی آن‌ها را سنجید و دیگری بهترین فرصت برای ارتباط دوطرفه معلم - دانش‌آموز است (Habler & et al, 2020). البته بسیاری از معلمان معتقدند که استفاده از آموزش‌های هم‌زمان بسیار دشوار و پیچیده است؛ اما در صورت وجود اینترنت پایدار و حمایت بسیار زیاد والدین به ویژه در پایه‌های ابتدایی برای آنها امکان‌پذیر است (Ozdemir, 2021).

بسیاری از محققان معتقدند که استفاده از آموزش‌های از راه دور و انواع شیوه‌های آموزشی (هم‌زمان، ناهم‌زمان، ترکیبی از هر دو) و انواع روش‌های تدریس به درک و آگاهی معلمان از این نوع آموزش‌ها بستگی دارد (Ozdemir (2021); Darma & et al (2020); Zhou & et al (2020); Ankihah- Gangadeen & et al (2020); al(2020)). کووید-۱۹ علاوه بر برجسته کردن کاستی‌های فناوری، پشتیبانی و زیرساخت‌های آموزش از راه دور، نگرش معلمان، درک آن‌ها از این نوع آموزش، میزان آمادگی و سواد آنها برای ارائه آموزش از راه دور را نیز برجسته ساخت (Ferdig & et al, 2020). درک و مهارت آن‌ها در کاربرد فناوری، موجب استفاده از انواع شیوه‌های آموزشی و چگونگی استفاده از فناوری و تزریق آن در برنامه‌های آموزشی و درسی خواهد شد که بهبود کیفیت تدریس را در پی دارد (Sintema, 2020) و زمانی که معلمان درک نمی‌کنند چگونه از برنامه‌های آنلاین استفاده کنند، مدارس دچار مشکل شده و نمی‌توانند بر محدودیت‌ها غلبه کنند (Mailizar & et al, 2020).

همه‌گیری کرونا نشان داد که به مهارت‌های قرن ۲۱ در آموزش توجه نشده است. ارچامبولت و همکاران (Archambault & et al, 2016) این نکته را گوشزد کردند که متأسفانه با وجود فراخوان تحول در آموزش معلمان در قرن ۲۱، در کمال تعجب تغییرات بسیار کمی مشاهده می‌شود. به کرات در ادبیات به مهارت‌های قرن ۲۱ در

آموزش پرداخته شده و از جنبه‌های متعدد به تغییراتی که در آموزش ایجاد می‌کند و همچنین نتایج آموزشی مورد بحث و بررسی گرفته است. به نظر می‌رسد که کسب این مهارت‌ها به طور قابل توجهی نیازهای انسان را در شرایط سخت این پاندمی بر طرف می‌ساخت و به راحتی می‌توانستیم بر موانع و محدودیت‌ها غلبه کنیم؛ اما نادیده گرفتن این مهارت‌ها، چالش‌های آموزشی، سازمانی و فنی زیادی ایجاد کرد که خسارات فراوانی را به همراه داشت (Halitoglu, 2021). در سیستم آموزشی با توجه به اهمیت نقش معلمان می‌توان این خسارات را جبران کرد و یادگیری دانش‌آموزان را به سطح مطلوب رساند. البته سزرام و وائوکس (Szram & Vaux, 2020) معتقدند، عملکرد خوب نوآوری یادگیری خوب را تضمین می‌کند و نقش اساسی در یادگیری خواهد داشت. او نیز عنوان می‌کند هنگامی که ما از موضوع یادگیری خوب بحث می‌کردیم به جرئت می‌توان گفت جهان مکان دیگری بود. یادگیری اثربخش در این دوران به یک موضوع مهم تبدیل شده است و عملکرد معلم در کلاس، قبل از کلاس و بعد از کلاس است که می‌تواند عملکرد یادگیری را ارتقا بخشد (Yen, 2020). معلمان برای انتقال یادگیری به دانش‌آموزان باید به تدریس همراه نوآوری روی بیاورند تا مطالب را جالب‌تر و خلاقانه‌تر ارائه دهند (Verawardina & et al, 2020). در یادگیری‌های آنلاین معلم به عنوان یک تسهیل‌کننده یادگیری و محرک عمل می‌کند تا دانش‌آموزان در یک فرایند یادگیری مؤثر و بهینه فعال باشند (Mailizar & et al, 2020).

معلم اثربخش در آموزش از راه دور باید انعطاف‌پذیر بوده و از آموزش و یادگیری رضایت داشته باشد، همچنین تمام اطلاعات خود را به روز ساخته و فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان را در آموزش از راه دور کنترل کنند، آن‌ها باید در مواجهه با یادگیری آنلاین صلاحیت کاربرد فناوری را داشته باشند و خود را تجهیز کنند (Sandars & et al, 2020). از طرف دیگر یونسکو معتقد است که والدین در پشتیبانی و پایش یادگیری فرزندانشان در پلتفرم‌های مختلف نقش کلیدی دارند، از همین رو باید معلمان به والدین کمک کنند تا بتوانند دوره‌های مجازی را بهتر بشناسند و از میزان پیشرفت یادگیری فرزند خود مطلع شوند (UNESCO, 2020). با تمام این تفاسیر باید فعالیت‌ها متناسب با سطح یادگیری دانش‌آموزان باشد؛ و به گونه‌ای باشد که بتوانیم از آموزش مجازی سود ببریم. در هیچ پژوهشی از آموزش کاملاً مجازی دفاع

نشده است؛ اما باید در آینده تغییراتی در آموزش ایجاد شود که با استفاده از فناوری مطابقت داشته و این شرایط دشواری که تا کنون پشت سر گذاشته‌ایم، ثمربخش باشد. شرط رسیدن به موفقیت در هر مسیری و رسیدن به رشد حرفه‌ای در هر فعالیتی، عملی ساختن نتایج پژوهش‌های صورت‌گرفته در آن حوزه است. پژوهش‌های زیادی درباره ویژگی‌های معلمان از نظر فردی و تخصصی تا کنون صورت پذیرفته که وضعیت موجود بیانگر بی‌توجهی به نتایج آنها بود. مرور پژوهش‌های صورت‌گرفته نشان می‌دهد که معلمان باید گام‌های محاسبه شده‌ای را برای رشد حرفه‌ای خود و ارائه آموزش باکیفیت بردارند و یادگیری خود را متوقف نکنند. چرا که برای آموزش حرفه‌ای رسیدن به رشد حرفه‌ای امری انکارناپذیر است. معلمان باید تمام تلاش خود را بر این بگذارند که خود را به مهارت‌های قرن ۲۱ تجهیز کنند. صلاحیت ویژگی‌های فردی و تخصصی معلمان عبور از این بحران را هموار ساخته و تحقق اهداف آموزشی را که در شرایط بحرانی کووید-۱۹ دستیابی به آنها نیز سخت‌تر شده است را میسر می‌کند؛ از همین رو، در پژوهش حاضر برای شناسایی ویژگی‌های فردی و تخصصی مورد نیاز معلمان در این شرایط از دیدگاه و نظرات معلمان بهره گرفتیم که از انواع ابزارها و پلتفرم‌های آموزشی در دوران کرونا استفاده نموده و به انواع روش‌های تدریس و آموزش مجازی آگاهی دارند. در ادامه به چند مورد از پژوهش‌هایی که در شرایط کنونی و شرایط قبل از پاندمی کرونا صورت پذیرفته می‌پردازیم تا بینش بیشتری از موضوع پژوهش ایجاد شود.

Albayatey & et al (2020) در پژوهش خود که در بغداد انجام داده‌اند به این نتیجه رسیدند که شرایط بحرانی کووید - ۱۹ موجب شد معلمان از نظر سواد رسانه‌ای و یادگیری زبان بین‌المللی تقویت شوند چرا که اکثر نرم‌افزارهای دیجیتالی زبان عربی را پشتیبانی نمی‌کنند. Maney & et al (2021) نیز معتقدند که معلمان در این شرایط با چالش‌های جدی روبرو شدند. توجه به فناوری در آموزش قبل از کرونا هم وجود داشته و در حال رشد بود؛ اما این همه‌گیری موجب همه‌گیر شدن فناوری با سرعت بالا شد و معلمان که به طور سنتی در کلاس تدریس می‌کردند و پیش‌زمینه‌ای از کاربرد فناوری در تدریس نداشتند مجبور شدند با کمترین منابع تکنولوژی به آموزش در عصر جدید بپردازند.

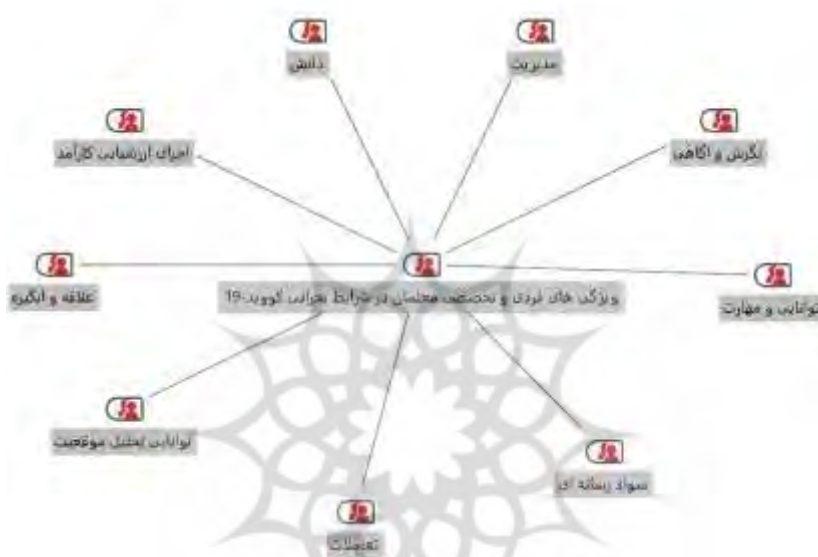
معلمان در پژوهش Ankiyah- Gangadeen & et al (2020) اذعان داشتند که تغییر آموزش به سمت آنلاین موجب افزایش آگاهی آنها از فرصتی که این بیماری ایجاد کرده شده‌اند؛ همچنین عنوان کردند که در این شرایط آشنایی با انواع حالت‌های آموزش آنلاین موجب شده که تمایل بیشتری برای ادامه این مسیر در آینده داشته باشند و همچنین مهارت‌ها و نگرش‌های خود را در این زمینه افزایش دهند. بهدانی (۱۳۹۴) در پژوهش خود که به ویژگی‌های معلمان قرن ۲۱ پرداخته عنوان می‌کند فرق قرن ۲۱ با قرون گذشته در این خواهد بود که مرزهای حفاظ و دریچه‌های اطمینان در آن حداقل کارایی را داشته و مشکل‌های موضعی تبدیل به مشکل‌های جهانی می‌شوند؛ بنابراین باید در قرن ۲۱ پایه‌های نظام آموزشی را محکم‌تر و ریشه‌دارتر کنیم تا بتوانیم در مقابله با این تغییر و تحولات سرفراز بایستیم. استانداردهای قرن ۲۱، چیز عجیب و غریبی نیست؛ بلکه عملی کردن نظام آموزشی و مطابقت دادن آن با تحولات روز هست و آموزش و پرورش با کمک استانداردهای سازی باید برای فردایی بهتر و شفاف‌تر آماده شود. از طرف دیگر سرابی و مهران (۱۳۹۵) در پژوهش خود به ویژگی‌های معلم موفق از دیدگاه دانش‌آموزان پرداختند که نتایج نشان داد دانش‌آموزان خوش اخلاق بودن، صبور و باحوصله بودن، با علاقه و انرژی تدریس نمودن، شوخ طبع بودن و داشتن صداقت در رفتار را بااهمیت‌ترین مؤلفه‌ها در موفقیت معلم می‌دانند. علاوه بر این، دولتی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان ویژگی بایسته معلمان در بهبود فرایند یاددهی - یادگیری مدارس هوشمند، راهکارهایی را ارائه دادند که ارتباط مستمر و پایدار الکترونیکی با دانش‌آموزان، تقویت مهارت‌های ICDL و اینترنت، جستجو و شناسایی محتوا چندرسانه‌ای و الکترونیکی مناسب بر روی شبکه‌های اینترنت، توانایی طراحی انواع آزمون‌های پیشرفت تحصیلی آنلاین و حضور فعال بر روی وبسایت مدرسه از دیدگاه معلمان و مدیران در اولویت قرار داشتند. باتوجه به موارد مذکور پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به این سؤال است که معلمان برای تدریس در شرایط بحرانی و پاسخگو بودن به این شرایط باید چه ویژگی‌هایی داشته باشند و چه صلاحیت‌هایی را کسب نمایند؟

۱.۱. روش پژوهش

پژوهش حاضر کاربردی از نوع کیفی با رویکرد پدیدارشناسی است. جامعه پژوهش شامل معلمان مقطع ابتدایی استان فارس در سال تحصیلی ۱۴۰۱ است که برای

انتخاب نمونه از نمونه‌گیری هدف‌مند از نوع گلوله‌برفی استفاده گردیده. حجم نمونه پژوهش با معیار اشباع داده‌ها تعیین شد، بدین ترتیب از جایی که محقق متوجه شد داده جدیدی به دست نمی‌آید و به اشباع داده رسیده مصاحبه‌ها متوقف می‌شود و همان تعداد مصاحبه حجم نمونه را تشکیل می‌دهد که در این پژوهش در مصاحبه با نفر ۲۶ و ۲۷ پاسخ جدیدی دریافت نشد و یافته‌ها پس از مصاحبه با نفر ۲۷ به اشباع رسید از همین رو حجم نمونه را ۲۷ نفر معلم ابتدایی تشکیل می‌دهد. معیار انتخاب نمونه، معلمانی بودند که از ابتدای شرایط بحرانی، به صورت مجازی تدریس کرده و تدریس حضوری نداشته‌اند و همچنین در کنار برنامه شاد از پلتفرم‌هایی مانند اسکای‌روم، اسکایپ، برنامه قرار، گوگل میت، آدوبی کانکت و واتساپ که امکان تعامل با دانش‌آموز زیاد بوده است استفاده نموده‌اند و به دلیل داشتن سواد فناوری بالا و آشنایی با انواع روش‌های تدریس در آموزش مجازی و شناخت نیازهای تخصصی و شخصیتی معلمان در این نوع آموزش توانایی پاسخگویی به سؤالات پژوهش را داشتند. ابزار اندازه‌گیری پژوهش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود، سؤال مصاحبه که شامل یک سؤال کلی بود با این مضمون «از نظر شما معلمان برای تدریس در شرایط بحرانی و اضطراری که در ارائه آموزش در محیطی مجازی و به صورت آنلاین به وجود آمده است باید چه ویژگی‌های فردی و تخصصی را دارا باشند؟» که در روند مصاحبه سؤالات جزئی‌تر متناسب با پاسخ‌هایی که ارائه می‌دهند به منظور کسب اطلاعات دقیق‌تر از آنها نیز پرسیده می‌شد، توسط سه نفر از متخصصان تعلیم و تربیت که در مصاحبه نیز شرکت داشتند مورد تأیید قرار گرفت. در حین مصاحبه عوامل جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان نیز ثبت گردید که در جدول (۱) ارائه گردیده است. مصاحبه‌ها در جلسات تلفنی با بازه زمانی ۳۵ - ۷۰ دقیقه انجام شد و ضمن اطمینان بخشی به آنها از محرمانه بودن این مصاحبه‌ها صدای آنها ضبط گردید که برای حفظ اصل امانت و رازداری اسامی آنها با کد مشخص گردید. در تجزیه و تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار Max Q D نسخه ۲۰۲۰ که یکی از مهم‌ترین و کارآمدترین ابزار تجزیه و تحلیل اطلاعات است، استفاده شد و داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری گزینشی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بر همین اساس ابتدا در کدگذاری باز ۸۶ کد استخراج و بعد از مطالعه توسط سه نفر از متخصصان موضوعی و دو نفر معلمان باتجربه که همگی در فرایند مصاحبه شرکت داشتند و ارائه

اصلاحات مدنظر ایشان، با حذف کدهای تکراری و تلفیق کدهایی که همپوشانی داشتند در کدگذاری باز به ۶۲ کد و در کدگذاری محوری به ۹ کد و در کدگذاری گزینشی به ۱ کد در زمینه ویژگی‌های فردی و تخصصی موردنیاز معلمان در شرایط بحرانی کووید-۱۹ جهت بهبود کیفیت تدریس و یادگیری دانش‌آموزان در مدارس ابتدایی دست یافتیم و پس از آن روایی و اصالت یافته‌ها توسط آنها تأیید شد. در ادامه نقشه‌ای از کدهای محوری و گزینشی در نرم‌افزار Max Q D ارائه خواهد شد.

شکل ۱: نقشه پیوند بین یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها

جدول (۱) - عوامل جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

مصاحبه‌شونده	سن	جنسیت	مدرک تحصیلی	سابقه تدریس
۱	۴۶	مرد	دکتری	۲۴ سال
۲	۴۶	مرد	دکتری	۱۴ سال
۳	۵۲	مرد	دکتری	۱۷ سال
۴	۴۱	زن	دکتری	۶ سال
۵	۲۹	مرد	کارشناسی ارشد	۹ سال
۶	۳۴	مرد	کارشناسی ارشد	۱۱ سال
۷	۲۷	زن	کارشناسی ارشد	۴ سال
۸	۳۹	زن	کارشناسی ارشد	۱۷ سال
۹	۳۶	زن	کارشناسی ارشد	۶ سال

۲۲ سال	کارشناسی ارشد	زن	۴۴	۱۰
۸ سال	کارشناسی	زن	۳۵	۱۱
۱۱ سال	کارشناسی	زن	۳۸	۱۲
۵ سال	کارشناسی ارشد	زن	۳۴	۱۳
۴ سال	کارشناسی ارشد	زن	۳۶	۱۴
۷ سال	کارشناسی ارشد	زن	۳۱	۱۵
۳ سال	کارشناسی ارشد	مرد	۲۷	۱۶
۷ سال	کارشناسی ارشد	مرد	۲۹	۱۷
۲۰ سال	کارشناسی ارشد	مرد	۴۱	۱۸
۲۳ سال	کارشناسی ارشد	مرد	۴۵	۱۹
۵ سال	کارشناسی ارشد	زن	۳۵	۲۰
۲۲ سال	کارشناسی ارشد	زن	۴۳	۲۱
۱۷ سال	کارشناسی ارشد	زن	۴۴	۲۲
۸ سال	کارشناسی ارشد	زن	۳۵	۲۳
۱۲ سال	کارشناسی ارشد	زن	۳۲	۲۴
۲۴ سال	کارشناسی ارشد	زن	۴۳	۲۵
۹ سال	دکتری	زن	۳۶	۲۶
۳۶ سال	فوق‌دیپلم	زن	۵۷	۲۷

۲. یافته‌های پژوهش

در این بخش از پژوهش به یافته‌های حاصل از مصاحبه و نظرات معلمان شرکت‌کننده در پژوهش در زمینه ویژگی‌های فردی و تخصصی معلمان در شرایط بحرانی کرونا پرداخته می‌شود.

جدول (۲) - یافته‌های (کدگذاری باز، کدگذاری گزینشی، کدگذاری محوری)

آگاهی از آموزش‌های الکترونیکی و روش‌های تدریس	نگرش و آگاهی	ویژگی‌های فردی و تخصصی معلمان در شرایط بحرانی کووید-۱۹
شناخت وظایف و مسئولیت‌ها در آموزش از راه دور اضطراری		
اطمینان و اعتماد از کیفیت تدریس		
داشتن آگاهی کامل از محتوای آموزشی و تسلط بر آن		
انتخاب و سازماندهی محتوا متناسب با آموزش از راه دور		
سازماندهی فعالیت‌های آموزشی		
آشنایی با انواع آموزش از راه دور		
آشنایی با اصول و مبانی آموزش از راه دور		
آشنایی با الگوها و نظریه‌های آموزش از راه دور		
داشتن نگرش استفاده از فناوری		

دادن تسهیلات و پاداش به دلیل فعالیت در شرایط سخت و بحرانی	علاقه و انگیزه
تدوین قوانین مناسب برای حق تألیف محتوای الکترونیکی	
فراهم کردن موقعیت مناسب در جهت انجام فعالیت‌های آموزشی	
ایجاد انگیزه از سوی مسئولان در جهت افزایش کیفیت تدریس	
انگیزه در رسیدگی به فعالیت‌های آموزشی با سرعت و دقت	
علاقه به شرکت کردن در دوره‌های آموزش ضمن خدمت	
علاقه در کاربرد فناوری در فرایند تدریس	توانایی تحلیل موقعیت
تحلیل توانایی های دانش آموزان	
تحلیل شرایط خود و دانش آموزان و واکاوی فضای آموزش	
تحلیل نقش خود و همکاران در جهت انتخاب راهبردهای مناسب	
نگرانی از عدم انتقال تجربیات یادگیری مناسب به دانش آموزان	
نگرانی در برخورداری از اضافه کاری به‌ویژه در تولید محتوا	
نگرانی از مقاومت دانش آموزان در برابر تغییرات محیطی	توانایی و مهارت
نگرانی درباره کاهش تعاملات و ارتباط با فراگیران و همکاران	
انعطاف پذیری در تدریس	
خلاقیت در تدریس	
توانایی انتخاب و اجرای روش های یاددهی - یادگیری	
مهارت سطح بالای تفکر و تفکر انتقادی	
توانایی به‌کارگیری فناوری متناسب با موقعیت	سواد رسانه ای
توانایی تلفیق محتوا با فناوری متناسب با موقعیت	
تعریف اهداف متناسب با نیاز دانش آموزان و تعیین اهداف عملکردی	
توانایی پشتیبانی و رفع مشکلات فنی لازم در جهت پایداری سامانه	
توانایی برقراری نظم و انضباط و کنترل دانش آموزان در محیط مجازی	
توانایی استفاده از پلتفرم‌های ویدئو کنفرانس مانند اسکایپ، اسکای روم، قرار و	
راه اندازی سایت‌های شخصی برای استفاده دیگران از تجربیات آن‌ها	مدیریت
به اشتراک گذاشتن تجربیات خود و یا برنامه‌های کاربردی با دیگران	
استفاده از انواع ابزار فناوری در فرایند تدریس	
به اشتراک گذاشتن محتوا با دیگران	
توانایی تولید محتوای الکترونیکی	
استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرایند تدریس	
استفاده از انواع برنامه‌ها در روند تدریس	مدیریت
مدیریت زمان	
مدیریت دانش و اطلاعات	
مدیریت فرایند آموزش از راه دور	
مدیریت کلاس	

آشنایی با زبان‌های خارجی	دانش	تعاملات
دانش کاربرد روش‌های یاددهی- یادگیری متناسب با موقعیت و زمان		
داشتن ذهنیت از یادگیری مادام‌العمر		
دانش مدیریت فرایند	اجرای ارزشیابی کارآمد	
استفاده از ارزشیابی‌های آنلاین با پاسخ‌آنی		
اجرای ارزشیابی واقع‌گرایانه		
استفاده از خودارزیابی	اجرای ارزشیابی‌های مستمر و پیشرفت تحصیلی با محدودیت زمان	
استفاده از آزمون‌های خودتنظیم		
طراحی تمرین‌های الکترونیکی		
توانایی ایجاد تعامل بین یادگیرنده- یادگیرنده	تعاملات	
توانایی ایجاد تعامل بین محتوا- یادگیرنده		
توانایی ایجاد تعامل بین یاددهنده- یادگیرنده		
توانایی ایجاد تعامل بین محتوا- یاددهنده		
توانایی ایجاد تعامل بین یاددهنده- یاددهنده		
توانایی ایجاد تعامل بین محتوا- محتوا		
توانایی ایجاد تعامل با محیط فناوری		

در این قسمت از پژوهش به تجربه زیسته معلمان در شرایط بحرانی کووید-۱۹ می‌پردازیم:

تمام مصاحبه‌شوندگان در چند مورد اتفاق نظر داشتند. آنها معتقد بودند در این شرایط نگران یادگیری دانش‌آموزان بودیم و ترس از اینکه کارهایمان بیهوده باشد و یادگیری اتفاق نیفتد موجب اضطراب و افسردگی شده بود، اما در برخی موارد زمانی که پرسش و پاسخ صورت می‌گرفت و دانش‌آموزان مجبور به پاسخ‌آنی بودند تا اندازه‌ای یادگیری آن‌ها قابل‌سنجش بود. آنها معتقد بودند در این شرایط اگر همکاری والدین نبود هرگز نمی‌توانستیم این دوران را سپری کنیم؛ چون دانش‌آموزان مقطع دبستان به دلیل روحیه کودکی و انرژی بالایی که دارند نمی‌توان این اطمینان را داشت که تمام دانش‌آموزان در حال استفاده از کلاس و گوش دادن به توضیحات معلم هستند. آنها نیز اظهار داشتند که داشتن سواد رسانه‌ای یکی از اصلی‌ترین عواملی است که می‌تواند به ما در این شرایط کمک کند، آنها معتقد بودند که بسیاری از معلمان از هیچ سواد رسانه‌ای برخوردار نبودند و عنوان می‌کردند که برخی از معلمان هنوز استفاده از

گوشی هوشمند را بلد نبودند و از موبایل‌های ساده استفاده می‌کردند. آنها معتقد بودند که معلمان با سن بالا مقاومت بیشتری برای برگزاری کلاس‌های آنلاین نشان می‌دادند چرا که یادگیری استفاده از محیط کلاس آنلاین برایشان سخت بود و بسیاری از آنها زبان‌های خارجی را بلد نبودند و این مورد استفاده از برخی برنامه‌ها را برایشان سخت کرده بود؛ چون برنامه‌هایی مانند اسکایپ زبان فارسی را پشتیبانی نمی‌کند. یکی از موارد دیگری که تمام مصاحبه‌شوندگان بر آن تأکید داشتند حفظ تعامل بین معلم و دانش‌آموز، تعامل دانش‌آموزان با هم و تعامل معلمان با هم بود، آنها بیان کردند که تعامل بین معلم و دانش‌آموز موجب ارتقای سطح یادگیری می‌شود، تعامل دانش‌آموزان با هم موجب کسب مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان می‌شود؛ چون در این شرایط که ارتباط دانش‌آموزان با محیط مدرسه و هم‌کلاس‌هایشان قطع است و همچنین در قرنطینه بوده و امکان حضور در محیط بیرون از خانه نیز وجود ندارد ایجاد شرایط برای برقراری ارتباط بین هم‌کلاس‌ها زمان مناسبی برای این مورد است و در زمینه تعامل معلمان با هم عنوان کردند که تعامل معلمان با هم موجب به اشتراک گذاشتن تجربیات آنها از کلاس‌ها شده که این موجب افزایش کیفیت تدریس خواهد شد. همچنین نگرانی تمام معلمان از صحت ارزشیابی‌های صورت‌گرفته بود. آنها تأکید داشتند که باید از روش‌هایی استفاده کنند که هم میزان اطمینان از صحت آن بالا باشد و هم در این شرایط کارایی داشته باشد. آنها ارزشیابی‌هایی با پاسخ آنی را بهترین نوع ارزشیابی برای دانش‌آموزان دوره ابتدایی می‌دانستند و معتقد بودند که استفاده از تمرین‌های زیاد و تکالیف زیاد نیز موجب افزایش یادگیری دانش‌آموزان خواهد شد.

در این قسمت به تجربیات برخی از معلمان در این شرایط پرداخته می‌شود:

مصاحبه‌شونده شماره ۲۷ عنوان کرد که من برای اولین بار بود که از اسکایپ استفاده می‌کردم و هیچ آگاهی از این برنامه نداشتم و زمانی که این برنامه از طرف مدرسه اعلام شد و من مجبور به استفاده از آن بودم برای من بسیار سخت بود و از مدرسه تقاضا کردم که جلسه برگزار کنند و تمام کارایی این برنامه و دسترسی‌های آن را برایمان توضیح دهند.

مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ بیان کرد که من در برنامه اسکای‌روم تدریس می‌کنم در همان روزهای اول برای پرسش و پاسخ یکی از دانش‌آموزانم را صدا زدم و از او

خواستم تا صدایش را باز کند و پاسخ دهد در کمال تعجب مادرش پاسخ داد که در حیاط توپ بازی می‌کند و الان او را صدا می‌زنم و همین‌جا بود که تصمیم گرفتم برای مدیریت کلاس و حفظ دانش‌آموزان در کلاس از روش‌هایی مانند تنبیه و تشویق یا صدازدن ناگهانی و اعلام حضور دانش‌آموز استفاده کنم.

مصاحبه‌شونده شماره ۹ اعلام کرد که در حال پرسش و پاسخ از دانش‌آموزان بودم که متوجه شدم برخی از دانش‌آموزان به کمک یکی از اعضای خانواده در حال پاسخ به من هستند و من به دلیل حفظ حریم خانه و خانواده هرگز از دانش‌آموزان تقاضای باز کردن تصویر را نداشتم؛ اما از آن روز به بعد با درخواست از خانواده‌ها برای ایجاد محیطی مناسب برای دانش‌آموزان در خانه که امکان باز کردن تصویر وجود دارد فراهم کنند و پرسش و پاسخ را انجام می‌دهم؛ چون طبق برخی از مقالات که خواندم متوجه شدم که حتی حرکات چشم هم می‌تواند بیانگر تقلب کردن باشد.

مصاحبه‌شونده شماره ۳ عنوان کرد که من از نرم‌افزار ادوبی کانت استفاده می‌کنم و با مشکلات زیادی روبرو هستم؛ اما با توجه به امکاناتی که دارد ترجیح می‌دهم که از آن استفاده کنم و در این مدت سعی کردم با ارتباط با پشتیبان‌های فنی و جمع‌آوری اطلاعات از سایت‌های مختلف و تجربیات دوستانی که از این برنامه استفاده می‌کنند، تا حدی مشکلات برنامه را برطرف کنم و این موجب شده که دغدغه‌ای در این مورد نداشته باشم و تدریسی با کیفیت ارائه دهم.

مصاحبه‌شونده شماره ۲۶ بیان کرد که با توجه به شاغل بودن والدین برخی از دانش‌آموزان و عدم حضور همراه با آنها در کلاس درس مجازی سعی می‌کنم با والدینشان بیشتر در ارتباط باشم و تمام موارد را از طریق واتساپ در گروه همه‌روزه همراه با ارسال تکالیف اعلام کنم؛ چون در همان ابتدا متوجه شدم برخی از موارد را مثلاً اگر کاردستی یا آزمایشی را از دانش‌آموزان می‌خواستم انجام دهند آنها نمی‌دادند و با توجه به اینکه دانش‌آموزان در این سن خودکارآمد نبوده و نیازمند همراهی والدین دارند تصمیم گرفتم که تمام مواردی را که در کلاس اتفاق می‌افتد از طریق صدا یا متن در گروه اعلام کنم.

۳. بحث و نتیجه‌گیری

در سیستم آموزش و پرورش لازم است به تمام ویژگی‌های فردی و تخصصی معلمان توجه ویژه شود، چرا که ویژگی‌های آنها مستقیماً بر کیفیت تدریس نیز تأثیر خواهد گذاشت. تدریس معلمان و آموزش آنها یکی از عملکردهای اساسی آموزش و پرورش محسوب می‌شود، و نباید به دلیل فقدان ملاک‌ها و استانداردهای معلمان قرن ۲۱، مورد غفلت قرار گیرد. شرایط بحرانی غفلت از ویژگی‌های معلم قرن ۲۱ را برجسته ساخت و کمبودهای موجود را به چالش و موانع آموزش مبدل ساخت. در پژوهش حاضر به ویژگی‌های فردی و تخصصی مورد نیاز در شرایط بحرانی پاندمی کرونا پرداخته شده است. تجزیه و تحلیل‌های حاصل از نرم‌افزار مکس کیو دا شامل ۶۲ کدباز، هشت کد‌گزینی و یک کد محوری است. نتایج نشان داد که معلمان در این شرایط باید از سواد رسانه‌ای برخوردار باشد، از شرایط موجود نگرش و آگاهی داشته باشند، توانایی تحلیل موقعیت، توانایی و مهارت تدریس در شرایط بحرانی، توانایی مدیریت و علاقه و انگیزه تدریس داشته باشند و مسئولان برایشان ایجاد علاقه و انگیزه کنند، و همچنین بتواند ارزشیابی کارآمد اجرا کنند، و تعامل بین دانش آموز، معلم و محتوا را حفظ کنند. علاوه بر این، دانش کافی از تدریس، روش‌های تدریس و مهارت‌هایی که یک معلم باید در شرایط بحرانی برخوردار باشد، داشته باشد؛ این یافته‌ها به صورت رسا در شکل شماره ۱ به تصویر کشیده شده است. از این ویژگی‌های متفاوت و مذکور شاید سواد رسانه‌ای یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها برای معلمان در شرایط بحرانی به وجود آمده باشد؛ اما تمام این ویژگی‌ها در فرایند تدریس در شرایط بحرانی و شرایط شبیه آن در آینده به صورت مستقیم دخالت خواهد داشت. پژوهشگران زیادی در تحقیقات خود، ویژگی‌های معلمان و تأثیر آن بر موفقیت و کیفیت تدریستان مورد بررسی قرار داده‌اند بهدانی (۱۳۹۴)؛ سرابی و مهران (۱۳۹۵) و دولتی و همکاران (۱۳۹۵)، اما شرایط موجود نیازهای تمام جوامع را کاملاً متفاوت ساخت.

علاوه بر این، صاحب‌نظران و متخصصانی که ویژگی‌های معلم قرن ۲۱ را تبیین کرده بودند؛ هرگز در هنگام تبیین، چنین شرایطی را تصور نمی‌کردند و این ویژگی‌ها را به دلیل سرعت پیشرفت تکنولوژی و فناوری تبیین کردند، به‌عنوان مثال بهدانی

(۱۳۹۴) در پژوهش خود که به ویژگی‌های معلم در قرن ۲۱ پرداخته بود معتقد است که معلمان در قرن ۲۱ باید سواد رسانه‌ای داشته باشد، ابتکار داشته باشد و در تدریس خلاق باشد، مهارت و سرعت داشته باشد، از ویژگی‌های اطلاعات مناسب برخوردار باشد که با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد. اکنون متوجه می‌شویم اگر در کسب مهارت‌های قرن ۲۱ اجبار وجود داشت، معلمان کمتر با استرس و اضطراب مواجه می‌شدند و با آگاهی نه با سردرگمی در شرایط موجود به آموزش می‌پرداختند. در مجموع می‌توان گفت این پژوهش با استفاده از دو کلمه کلیدی ویژگی‌های فردی و تخصصی، به همه ویژگی‌هایی که معلم باید داشته باشد تا بتواند هم این بحران را با موفقیت پشت سر بگذارد و هم معلم از این فرصت به وجود آمده به‌وسیله این ویروس همواره متغیر استفاده کنند و تجربیات خود را ارتقا بخشند. در این دوران معلمان باید در صدد پروراندن علم و دانش و مهارت خود باشند و همواره و همگام با پیشرفت تکنولوژی و اطلاعات جهانی، خود را به‌روز ساخته تا بتوانند نیروی کار آینده را تربیت کنند. اگر معلم علم و سواد زمان خود را نداند بی‌شک پرورش نیرویی برای آینده با نواقص همراه خواهد بود. نتایج پژوهش حاضر به‌خوبی به ویژگی‌های معلمان در شرایط بحرانی کووید - ۱۹ دستیابی پیدا کرده و می‌تواند راهنمای خوبی برای تمام معلمان باشد تا نقاط ضعف خود را شناسایی کرده و آنها را تقویت کنند؛ در نتیجه، هم تدریس اثربخش‌تری خواهند داشت و هم یادگیری دانش‌آموزان باکیفیت بیشتری صورت می‌پذیرد. از همین رو وقوف و آگاهی به نتایج این پژوهش مثمرتر بوده و می‌تواند در مطالعات و پژوهش‌های آینده مورد استفاده قرار گیرد. همچنین می‌تواند مورد بسط و گسترش قرار گیرد و از زوایا و ابعاد مختلف موشکافی شود و با تولید مفاهیم جدید موجب غنی‌تر و قدرتمندتر شدن معلمان شوند. با توجه به پیشنهادهای فوق‌الذکر، به‌منظور کاربرد بهینه نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌گردد که دستورالعمل اجرایی بر اساس نتایج حاصل از پژوهش حاضر برای کاربست یافته‌ها در جذب نیروی کار به‌منظور افزایش توان معلمان آموزش و پرورش تدوین گردد و همچنین این نتایج از سوی مسئولان ذی‌ربط در اختیار معلمان شاغل قرار گیرد.

منابع

- بهدانی، مرضیه (۱۳۹۴)، *ویژگی‌های معلم در قرن ۲۱*، مجموعه مقالات همایش ملی آموزش ابتدایی، ۲۶ و ۲۷ آذر، خراسان جنوبی، دانشگاه بیرجند.
- سرابی، مرضیه و مهران، گلنار (۱۳۹۵)، *ویژگی‌های معلم موفق از دیدگاه دانش‌آموزان*، چهاردهمین همایش سالانه انجمن مطالعات برنامه درسی ایران «فرهنگ و برنامه درسی»، ۱ و ۲ شهریورماه، همدان، دانشگاه بوعلی سینا.
- دولتی، علی‌اکبر؛ جمشیدی، لاله و امین بیدختی، علی‌اکبر (۱۳۹۵)، *ویژگی‌های بایسته معلمان در بهبود فرایند یاددهی - یادگیری مدارس هوشمند*، نشریه علمی - پژوهشی آموزش و ارزشیابی، ۹، ۳۴-۷۷-۹۶.
- یونسکو (۲۰۲۰)، *تضمین یادگیری از راه درو کارآمد در دوران تعطیلی مدارس به علت کرونا (راهنمای معلمان)*. ترجمه حمید مرعشی، انتشارات: سازمان آموزشی، علمی فرهنگی ملل متحد، واحد فناوری و هوش مصنوعی در آموزش
- Albayatey A, S, W; Makttoof, H, S & Mawlood, S.J.(2021). *Quality of Transition to E- Learning under Corona pandemic: An Application Study in College of Administration and Economics, Baghdad University*, Review of International Geographical education (RIGEO), 11(5), 4614-4632. DOI: 10.48047/rigeo.11.05.338
- Ankiah- Gangadeen, A; Mahadeo- Doorgakant, Y; & Goburdhun, S.(2020). *Covid-19: A Liability or Serendipity for teacher Education? Exploring Lockdown as an Opportunity for 'innovative Disruption' in TEPs*. 124-141. <http://alternation.ukzn.ac.za/Files/books/series-03/07-ankiah-gangadeen.pdf>
- Archambault, L., Kennedy, K., Shelton, C., Dala, M., McAllister, L. & Huyett, s.(2016). *Incremental progress: Re- Examining Field experiences in K-12 online learning contexts in the United States*. Journal of Online learning Research 2(3), 303-326.
- Darma, C.D; Ilmi, Z; Darma, S; & Syaharuddin,y.(2020). *COVID-19 and its Impact on Education: challenges from Industry 4.0*, Aquademia, 4(2), ep20025. <http://doi.org/10.29333/aquademia/8453>
- Ferdig, R.E, & et al.(2020). *Teaching, Technology, and Teacher Education During the COVID-19 Pandemic: Stories from the Field*. Association for the Advancement of Computing in Education(AACE). <https://www.learntechlib.org/p/216903/>

- Fuller, R. Joynes, V. Cooper, J. Boursicot, K & Roberts, T.(2020). *Could COVID-19 be our 'There is no alternative' (TINA) opportunity to enhance assessment?*, Medical Teacher, DOI:10.1080/0142159X.2020.1779206.
- Habler, B; Khalayleh, A; & Mc Burnie, C. (2020). *A Five Part education response to the COVID-19 pandemic*(EdTech Hub Helpdesk Response No.5). <https://doi.org/10.5281/zenodo.3756012>
- Halitoglu, V.(2021). *Attitudes of student teachers towards distance education within the context of COVID-19 pandemic*, International Journal of Curriculum and Instruction, 13(1).816- 838. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>
- Mailizar & et al.(2020). *Secondary School Mathematics Teachers' Views on E-learning Implementation Barriers during the COVID-19 Pandemic: The Case of Indonesia*. Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 16(7). <https://doi.org/10.29333/ejmste/8240>.
- Maney, K.L; Saritha, S.R, & Hegde, S.(2021). *An Exploratory Study on the Challenges Faced by Teachers in Online Classes During Pandemic COVID-19*, International Journal of research in Engineering, Science and Management, 4, 9. 123-126.
- Ozdemir, E.B.(2021). *View of Science teachers about online STEM practices during the COVID-19 period*, International Journal of Curriculum and Instruction, 13(1). 854-869. <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>
- Sandars, J. & et al.(2020). *Twelve tips for rapidly migrating to online learning during the COVID-19 pandemic*. An official AMEE Journal. <https://doi.org/10.15694/mep.2020.000082.1>
- Sintema, E.J.(2020). *Effect of COVID-19 on the Performance of Grade 12 Students: Implications for STEM Education*, Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 16(7). <https://doi.org/10.29333/ejmste/7893>.
- Szram, J ; & Vaux, E.(2020). *Pandemic times: Learning well in a time of COVID-19*, Future Healthcare Journal, 7,2. DOI: 10.7861/fhj.ed-7-2-2
- Tyrosvoutis, G & et al.(2021). *Deep change in low- resource classrooms: Data- driven teacher professional development for educators from Burmausing a choice- based approach*, International Education Journal: Comparative Perspectives, 20, 3.

- Verawardina, U. et al.(2020). *Reviewing Online Learning Facing the COVID-19 Outbreak*. Talent Development & Excellence. 12(30).385-392.
- Woolliscroft, J.O. (2020). *Innovation in Response to the COVID-19 Pandemic crisis*, Invited Commentary .DOI:10.1097/IACM.0000000000003402
- Yen, T.F.92020). *The Performance of Online Teaching for Flipped Classroom Based on COVID-19 Aspect*. Asian Journal of Education and Social Studies. 8(30). 57-64.doi: 10.9734/AJESS/2020/v8i330229.
- Zhao,Y.(2020).*COVID-19 as a catalyst for educational change*. Springer.Published online11 June.http://doi.org/10/1007/s11125-020-09477-y
- Zhou, L; Li, F; Wu, Sh; & Zhou, M. (2020). *“School’s Out, But Class’s On”, The Largest Online Education in the world Today: Taking China’s Practical Exploration During The COVID-19 Epidemic Prevention and Control as An Example*, Best Evid Chin Edu, 4(2): 501-519. DOI: 10.15354/bece.20.ar023

